

Op dit moment werken we aan RULE™. In het kader van de masteropleiding DasArts, schreef Emke Idema een tekst waarin ze terugblijkt op haar werk van de afgelopen twee jaar en het werkproces van RULE™:

ACHTERGRONDTEKST RULE™

Hallo.

Welkom.

Voor we verdergaan, wil ik graag ons beider positie helder hebben: laten we afspreken wat 'nu' is. Ik neem alvast een beslissing: 'nu' is wanneer jij deze tekst leest. Nu betekent: wanneer de gedachten die ik had, samenkomen met jouw gedachten. Nu betekent: het moment dat jij de gedachten laat klinken in jouw hoofd, dat jij de intonatie mee bepaalt, dat je de tekst even stopt, omdat je geen zin meer hebt, maar ook weer door laat gaan omdat je nieuwsgierig bent naar het vervolg. Nu, op dit moment, maken wij samen deze tekst. Ik heb de richting van het gesprek bepaald, en jij voegt in je hoofd gedachten toe, maakt connecties, en laat mij op een bepaalde manier klinken. Ik wil de tekst graag zien als een samenwerking. Is dat ok voor jou?

Rol van het publiek

In de afgelopen paar jaar heb ik me veel bezig gehouden met de rol van het publiek, de relatie tussen voorstelling en toeschouwer, en de verhouding van mensen uit het publiek tot elkaar. Een van de sterkste theaterervaringen die ik had, waardoor ik de kracht van theater opnieuw begreep, was in een interactieve voorstelling. Volgens mij was het een voorstelling van het Belgische Ontroerend Goed. Mij werd gevraagd om iets te doen, misschien was het zo iets simpels als opstaan en juichen. Ik bleef zitten en hield mijn mond dicht, ik wilde niet de rol spelen die voor mij was bedacht. Om me heen stond bijna iedereen op, bijna iedereen applaudiseerde en joelde. De muziek werd opzwepender, er was vuurwerk en er ontstond euforie. Ik zat nog steeds, ik was er tegen. Maar ik zag mezelf zitten en ik voelde mijn spijt en mijn verlangen om deel te nemen aan dit ogenschijnlijk fantastische moment. Mij werd de simpele vraag voorgelegd: 'doe ik in opdracht mee met de massa of

niet?' en ik voelde meteen de consequenties van mijn keuze. Het lukte me op dat moment zo goed om naar mezelf te kijken en mijn eigen keuze te heroverwegen, dat het iets belangrijks in me losmaakte.

In mijn werk van de afgelopen periode, kreeg het publiek vaak een andere rol dan op de tribune. In STRANGER stond het proces van kijken naar anderen, bekeken worden en kijken naar jezelf centraal. STRANGER is een levensgroot gezelschapsspel dat (een deel van het) publiek speelde zonder tussenkomst van acteurs. Het publiek werd uitgenodigd eerste indrukken van andere mensen met elkaar te bespreken. Intuïties, stereotypen, vooroordelen, gedachten. De vraag was steeds: in hoeverre deel je wat je denkt? Eerst kozen de spelers gezichten uit een groep van 60 stokken met portretfoto's erop die tegenover het publiek stond. Later kozen ze uit elkaar. Het was een onderzoek naar ideeën en stereotypen over van alles: over of iemand te vertrouwen is, over of hij van knakworst houdt. En het was een onderzoek naar politieke (in)correctheid. Omdat er geen spelleider aanwezig was (alleen een vooraf opgenomen voice over, bediend door een ongeïnteresseerde technicus), kon het publiek tot op zekere hoogte zelf het spel bepalen. Het tempo, de keuzes, de seriusheid van het spel. Ze konden regels veranderen voor zover de voorhanden zijnde voorzieningen dit toelieten. Wat mij interesseerde was hoe de mensen positie kozen ten opzichte van elkaar en ten opzichte van het spel. Wanneer ze in debat gingen, wanneer ze hun standpunt bepaalden.

De focus van het project lag meer dan ooit op het denkproces van de toeschouwer(s). Mijn focus als maker lag op het letterlijk stellen van vragen. Ik wilde keuzemomenten en zoveel mogelijk van de onderliggende motieven zichtbaar maken, de ruimte geven. Je zou het werk kunnen zien als een platform, de mogelijkheid tot performance. Met de deelname van het publiek ontstond die daadwerkelijk.

RULE™

Tijdens het maken van STRANGER werd duidelijk dat mijn volgende project zou draaien om illegaliteit en migratie, een thema dat STRANGER zijdelings aanraakte. Het was al een tijd stil rondom deze thema's. Mijn motivatie was een kronkelige, maar daarom niet minder oprechte: ik voelde als mens met dit thema een totaal non-engagement. En dat vond ik als kunstenaar zowel problematisch als exemplarisch. Exemplarisch omdat ik wist dat veel mensen in mijn omgeving niet verder kwamen dan: ja dat is heel erg, maar het is zo complex, de politiek wordt zo ver weg bedreven, het systeem is onmenselijk, wat kan ik er aan doen? Problematisch omdat statenloosheid een van de belangrijkste en grootste problemen is van deze tijd en ik het belangrijk vind dat er debat en gedachte over is, in plaats van te blijven hangen in verontwaardiging.

Non-engagement dus. En verder had ik nog geen idee. Joe Kelleher, de mentor uit het eerste block op DasArts, de masteropleiding die ik volgde, beschreef eens hoe hij zichzelf soms aan het werk zette. Hij zei dat hij dan gewoon iets naar zichzelf toegooide. En vervolgens keek wat hij er mee moest. Ik had iets naar mezelf toegegooid en besloten het te vangen en te onderzoeken. Zo werd mijn non-engagement een motor voor het project.

Ik startte het RULE™ samen met dramaturg Nienke Scholts, die ook sparringpartner was tijdens het maken van STRANGER en Joris van Oosterwijk, die als vormgever bij RULE™ werd betrokken. We begonnen met een 'spoedcursus engagement' die we zelf schreven naar aanleiding van een aantal definities van engagement uit de encyclopedie. De achtereenvolgende hoofdstukken waren:

- 1 Belang hechten aan een kwestie,
- 2 je betrokken voelen,
- 3 je verbinden,
- 4 je verplichten,
- 5 je verloven,

6 de indaling van het hoofd in het bekkenkanaal bij het begin van de geboorte.

Doel van de 'cursus' was om ons als mens te beginnen te verhouden tot de problematiek en te begrijpen waarom ons dat tot nu toe alleen oppervlakkig gelukt was. Wanneer lukte het ons wel om ons betrokken te voelen? En waarom? Tot op welke hoogte willen we ons als mens verbinden en waartoe willen we onszelf verplichten? In hoeverre is een gelijkwaardige vriendschap mogelijk met iemand in een heel andere situatie, een heel andere positie in de samenleving? Zit er iets tussen het brood brengen naar de Vluchtkerk en het regelen van een verblijfsvergunning in? Ook hielp het nadenken over verschillende soorten van engagement ons bij het opnieuw positie kiezen als kunstenaar. Op welke manier wilden we ons verbinden aan het onderwerp? Waartoe wilden we onszelf verplichten? Waar moest de focus liggen? Waar werken we? En met wie als publiek?

We hebben een heel duidelijke keuze gemaakt: we willen RULE™ maken in eerste instantie vanuit het perspectief van de niet-vluchteling: we zijn het project tenslotte gestart met naar onszelf te kijken en te zeggen: ons eigen gedrag is problematisch voor ons. Daarom hebben we als invalshoek genomen de notie van 'gastvrijheid'. En we hebben ons gefocust op de stap over de drempel, de grens.

De filosoof Jacques Derrida beschrijft in 'On hospitality' hoe in het oude Athene het vreemdelingenrecht gold: vreemdelingen die aanklopten hadden recht op gastvrijheid, ook als hun naam en motieven onbekend waren. Deze absolute, universele, onvoorwaardelijke gastvrijheid, noemt hij de *wet van de gastvrijheid*: de *wet* die eist dat elke nieuwkomer moet kunnen rekenen op een onvoorwaardelijke ontvangst. Uit deze *wet* komen voort de legale *wetten van de gastvrijheid*: de voorwaarden, normen, rechten en plichten voor zowel gast als gastheer, het recht op gastvrijheid, zoals in de wetboeken vastgelegd. De *wet* van de gastvrijheid heeft de *wetten* nodig om niet alleen abstract en utopisch te blijven, om geleefd te kunnen worden. De *wetten* zouden niet kunnen bestaan zonder de *wet*. Het pijnlijke is dat de twee wetten elkaar uitsluiten: '...

alsof de *wet van de gastvrijheid* een definitie van de onmogelijkheid is ... alsof hij van ons verlangt dat we alle *wetten* van de gastvrijheid overtreden. Omgekeerd lijkt het alsof de *wetten* van de gastvrijheid, door het vaststellen van grenzen, bevoegdheden, rechten en plichten, staan voor het tarten en overtreden van de *wet*. 'Deze wettelijke stelsels zijn tegelijk tegenstrijdig als onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ze zijn op elkaar betrokken en tegelijkertijd sluiten ze elkaar uit.'

Hoe navigeer je als bedenker en uitvoerder van wetten tussen de *wet*, of jouw ideële standpunt over gastvrijheid, en de *wetten*? Ik begrijp niet precies wat het juiste is en die vraag is het startpunt van RULE™.

We willen RULE laten plaatsvinden in de ruimte van theater, waarin we kunnen reflecteren. We maken een spel omdat we geloven dat we door spel, door te spelen, dat wat heilig is, of ver weg, of inhumain, ons toe kunnen eigenen. Eerst wij, in een maakproces, later het publiek. (We zijn mee met filosoof Giorgio Agamben die in 'Profanations' uitweidt over hoe spel het inhumane profaan kan maken.) We willen een ruimte creëren waarin het systeem, de regels over grenspolitiek, opnieuw door mensen (de mensen uit het publiek) worden gemaakt. Waarin uit onze keuzes een politiek en ideologie naar voren komt. We onderzoeken manieren om denkprocessen en keuzemomenten zichtbaar te maken. We zijn nieuwsgierig naar hoe uit de keuzes van individuen het collectief ontstaat en omgekeerd: hoe uit de keuzes van het collectief het individu ontstaat. En we spelen en manipuleren, want dat vinden we leuk en als wij publiek zijn willen we zelf ook gemanipuleerd worden.

'Creatieve gastvrijheid' als methode

Met het maken van RULE™ en het eerdere proces van STRANGER, hebben we een werkmethode ontwikkeld voor het maken van een spel. Om een interactieve situatie te kunnen 'repeteren', heb je publiek nodig. De dialoog met publiek wordt al gestart vanaf het

moment dat de contouren van het concept helder zijn. Al in een vroeg stadium van het werkproces hebben we publiek betrokken: elke week nodigden we een groep mensen uit om met ons te spelen en na te praten. Tussen de spel-tests door werkten we aan de structuur. Onze methode was een methode van gastvrijheid: we nodigden mensen uit in onze ruimte en er was ruimte om uiteenlopende reacties op tafel te leggen. Het was een zoektocht om een balans te vinden: waar ligt de grens, tot waar kan een werkproces dat een eindresultaat moet opleveren, deze openheid verdragen? In hoeverre is het mogelijk om naar ieders reactie te luisteren en daar iets mee te doen? Is dit wenselijk?

Een interessante zoektocht die zeker nog niet is afgelopen.

Emke Idema, januari 2014